

De innovatiecapaciteit van de Europese interne markt loopt achter

*Gespreksnotitie rondetafelgesprek 'Toekomst van de interne markt' (Letta-rapport), 12 september 2024
Auteur: Wimar Bolhuis (TNO en Universiteit Leiden)*

Keuzes die de innovatiecapaciteit van de interne markt vergroten:

- 1: Innovatie.** Zet in op langjarige publiek-private samenwerkingen en Europese topfaciliteiten voor R&D en industrie;
- 2: Financiering.** Gericht publiek investeren en trek privaat kapitaal aan, specifiek voor start-ups en scale-ups;
- 3: Cybersecurity.** Maak eenduidige veiligheidsstandaarden en zorg voor meer veilige Europese dataspace's;
- 4. Circulariteit.** Stel gestandaardiseerde richtlijnen voor gerecyclede materialen en eindeafvalstatussen vast;
- 5: Open Science platform.** Let op: zo open als mogelijk, maar zo gesloten als noodzakelijk.

Inleiding

De Europese interne markt is met 450 miljoen consumenten de derde markt van de wereld, na China en India. De EU behoort met de VS en China tot de economische grootmachten. De eengemaakte interne markt, met vrij verkeer van goederen, diensten, mensen en kapitaal, leverde hier sinds 1993 een waardevolle bijdrage aan, door het stimuleren van de handel en het bieden van kansen voor bedrijven. Maar in 30 jaar veranderde er veel. De Europese interne markt moet worden aangepast aan die veranderingen en worden voorbereid op de toekomst.

Essentiële veranderingen zijn de groeiende continentale competitie, op het gebied van energie, grondstoffen en materialen, technologieën en digitalisering, en toegenomen geopolitieke spanningen, op onder meer defensie en economische veiligheid. Energie van Rusland, producten uit China en defensie door VS zijn niet vanzelfsprekend meer. 'Europese' bedrijven, start-ups en scale-ups bewegen makkelijk over de wereld en worden actief aangetrokken door een gunstiger vestigingsklimaat, meer investeringen, en betere financieringsmogelijkheden op andere continenten. De economische ontwikkeling, bovenal de productiviteitsgroei, binnen de Europese markt loopt mede hierdoor sinds de jaren '90 steeds verder achter op Amerika - bijna 30% versus bijna 60%.

Daarom is het belangrijk om gezamenlijke Europese keuzes te maken op onder meer innovatie, infrastructuur, digitalisering, circulariteit en veiligheid, om de toekomstige markt te versterken. Er nu is meer nodig dan vrijheden bieden en garanderen. Het verhogen van de innovatiecapaciteit vraagt om keuzes, samenwerking en standaarden.

Thema 1: Innovatie

Het Letta-rapport stelt een vijfde vrijheid voor, die van onderzoek, innovatie en educatie. Positief is de erkenning voor het belang van R&D voor de interne markt, maar de uitwerking blijft onduidelijk. Zeker zal dit vragen om een combinatie van nieuw beleid, verbeterde infrastructuur en andere samenwerkingsovereenkomsten. Wat mist is de erkenning dat actoren uit verschillende ecosystemen in de EU hiervoor aan een gezamenlijk doel moeten werken – het vereist 'orchestrating innovation' – en dat verbindingen opgezet dienen te worden tussen onderzoek en innovatie en de praktijk van de industrie, zoals toegepaste kennisinstellingen doen. Een vrijheid geven is niet voldoende.

Beslissende kracht blijkt consequent langjarige wisselwerking tussen onderzoekers en faciliteiten én specifiek inzicht in de kennisvraag en competenties van de industrie. Een rol die de EU meer kan vervullen is een inzet op Europese topfaciliteiten voor R&D en innovatie ('supercomputers'), toegankelijk voor onderzoekers en bedrijven uit lidstaten. Zo kunnen leidende industriële ecosystemen worden ontwikkeld, die bedrijven kunnen voortbrengen die eerst op de Europese interne markt opschalen, maar daarna mondiale markten veroveren. In de ontwikkeling van industriële ecosystemen en opschaling kunnen toegepaste kennisinstellingen een aanjagende, steunende en verbindende rol vervullen. Nederland loopt met 2,3% bbp R&D-uitgaven per jaar circa €7 mrd achter op de EU-doelstelling van 3% bbp (waarvan 1% publiek en 2% privaat). De grootste achterstand bestaat bij private uitgaven, die 1,5% bbp zijn. Een deel van de oorzaak is de de-industrialisatie.

Thema 2: Financiering

Veel meer private investeringen zijn noodzakelijk om de enorme 'investment gap' in de EU te overbruggen. Een manier om kapitaal aan te trekken is het vaker uitgeven van obligaties, bijvoorbeeld bij infrastructuurprojecten. Verdere integratie van de Europese kapitaalmarkt is wenselijk om kapitaalbronnen beter te kunnen bundelen, maar essentieel is verhoging van het verwachte rendement op private investeringen. Enerzijds kan dit door wettelijke en fiscale belemmeringen te verminderen. De verschillende nationale juridische regimes verhogen bureaucratiese kosten en onzekerheden. Om in Nederland private investeringen aan te zwengelen zou een groter deel van het pensioenkapitaal vrijgemaakt moeten worden voor investeringen in scale-ups en deeptech. In aantallen is er geen gebrek aan deeptech-startups, maar ze groeien niet in voldoende mate door. Om Europese start-ups and scale-ups beter door te laten groeien op de Europese markt, zijn eenduidigere regelgeving en gedeelde standaarden belangrijk. Dit ontsluit een grotere EU-markt, verhoogt het potentiële rendement, en daarmee de aantrekkelijkheid voor private kapitaalverstrekkers.

Anderzijds kunnen publieke investeringen in technologie, infrastructuur, energie en nieuwe markten zorgen voor 'derisking' bij private partijen en door een beter investeringsperspectief hun 'crowding in' stimuleren. Dit vraagt mede dat de EU kiest voor beloftevolle technologieën en hier met een lange adem op inzet als investeerder én afnemer. De positieve aanbeveling in het Letta-rapport voor meer publiek-private samenwerkingen (PPS) sluit hierbij aan. Essentieel is daarbij wel dat zowel in de EU als in Nederland procedures in PPS-programma's versnellen. Aanvullend is belangrijk het uitbreiden en verbinden van het energienetwerk (onder meer waterstof) in de EU, omdat nieuwe technologieën en hun opschaling naast forse kapitaalinvesteringen in de regel zeer veel energie vereisen. Draghi waarschuwt, vooruitkijkend op zijn rapport, dat de EU achterloopt op VS en China door gebrekkige visie en keuzes.

Thema 3: Cybersecurity

Data zijn een productiefactor in de nieuwe digitale economie en zeer waardevol voor de interne Europese markt: zowel voor de ontwikkeling van innovaties, onderzoek en bedrijvigheid als voor het verloop van efficiënte, veilige en correctie transacties. Het belang van digitale soevereiniteit en economische veiligheid neemt toe. Nu zijn veiligheidsstandaarden binnen de EU echter gefragmenteerd, wat opgeschaalde en robuuste veiligheidssystemen tegenwerkt. Het is belangrijk om in essentiële economische sectoren nu en in de toekomst, beschermde Europese dataspace's op te gaan zetten. Daarbij wordt de cybersecurity van digitale infrastructuur steeds vitaler, omdat het uitvallen of verkeerd werken hiervan leidt tot het vertragen van productie en consumptie op de Europese markt.

Thema 4: Circulariteit

De overgang naar een circulaire interne markt vergt dat de EU de vraag naar hoogwaardige gerecyclede materialen structureel stimuleert, waardoor waardeketens gaan ontstaan en zich ontwikkelen. Dit betekent ook dat de EU gestandaardiseerde richtlijnen moet gaan opstellen voor de gerecyclede materialen, bijvoorbeeld op het gebied van batterijen, kunststof en plastic verpakkingen. Dit vergroot de marktpotentie voor chemische recycling in de EU, en stimuleert investeringen en innovatie. Essentieel is

het vaststellen van EU-eindeafval-statussen voor verschillende materiaalstromen om rechtszekerheid te bieden aan bedrijven over secundaire grondstoffen. Dit is nodig om de circulaire interne markt van de grond te krijgen en kan miljarden euro's aan investeringen lostrekken.

Thema 5: Open Science platform

Het pleidooi voor een gecentraliseerd, digitaal platform (European Knowledge Commons) dat toegang geeft tot publiek gefinancierd onderzoek en datasets in het Letta-rapport kent haken en ogen. De vuistregel moet zijn: zo open als mogelijk, maar zo gesloten als noodzakelijk. Voor vruchtbare publiek-private samenwerkingen is het onwenselijk om alle gegevens, data en kennis te publiceren, dit heeft een afschrikwekkend effect. Het is verstandig om bedrijven positieve prikkels te laten houden om te investeren in eigen patenteerbaar en commercieel exploiteerbaar onderzoek. Ook moet de kennisveiligheid van dit platform strikt op orde zijn, gelet op het bestaande onderzoek gericht op defensie en 'dual use' toepassingen. De vormgeving dient dus zeer zorgvuldig te zijn.

Tot slot is de toekomstige interne Europese markt ook mede een gevolg van de begrotingskeuzes die gemaakt worden voor de EU. Momenteel wordt een beperkt deel van de EU-uitgaven besteed aan R&D, innovatie, digitalisering en duurzaamheid. Het Letta-rapport laat zien dat veranderingen gewenst zijn.

Contactpersoon: Tim Kreuk, manager Public Affairs (tim.kreuk@tno.nl)